

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาการถ่ายทอดค่านิยมและทักษะในอาชีพของชุมชนชนบทภาคเหนือ บ้านกิวแลหลวง หมู่ที่ 4 ตำบลยุหว่า อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาด้วยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเน้นกระบวนการถ่ายทอดค่านิยมและทักษะในอาชีพของชุมชนชนบท อันประกอบด้วยกลไกและวิธีการในการถ่ายทอดค่านิยมและทักษะในอาชีพของชุมชนชนบท ศึกษาอิทธิพลของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและเทคโนโลยี ที่มีผลต่อการถ่ายทอดค่านิยมและทักษะในอาชีพของชุมชนชนบท ผู้วิจัยมีขั้นตอนการดำเนินการดังนี้

แหล่งข้อมูล

1. เอกสาร

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้า รวบรวมข้อมูลจากหนังสือ บทความ ตำรา เอกสารต่าง ๆ รวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการถ่ายทอดค่านิยมและทักษะในอาชีพของชุมชนชนบทจากห้องสมุดคณะศึกษาศาสตร์ ห้องสมุดคณะสังคมศาสตร์ ห้องสมุดคณะมนุษยศาสตร์ รวมทั้งหอสมุดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ใช้เวลาในการรวบรวมประมาณ 6 เดือน ตลอดจนหาข้อมูลเบื้องต้นกับผู้ที่เคยศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการถ่ายทอดความรู้ในแง่ต่าง ๆ ในชนบทภาคเหนือ แนวคิดที่ได้จากเอกสาร ผู้วิจัยใช้ในการกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัยและประเด็นต่าง ๆ ที่ใช้เก็บข้อมูลในพื้นที่

2. ข้อมูลภาคสนาม

พื้นที่ในการวิจัย ผู้วิจัยเลือกหมู่บ้านกิวแลหลวง หมู่ที่ 4 ตำบลยุหว่า อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นที่เก่าแก่ตั้งมากกว่า 100 ปี มีเส้นทางคมนาคมติดต่อจากภายนอกได้สะดวก มีการติดต่อสื่อสารและรับข้อมูลได้ทุกทิศทาง เป็นพื้นที่ติดกับจังหวัดลำพูน และห่างจากตัวเมืองเชียงใหม่ประมาณ 30 กิโลเมตร ผู้วิจัยเริ่มจากการศึกษาสภาพพื้นฐานทั่วไปของชุมชนบ้านกิวแลหลวงแล้วจึงศึกษาเงื่อนไข องค์ประกอบทางสังคมที่เกี่ยวกับการถ่ายทอดค่านิยมและทักษะในอาชีพของชุมชน หมู่บ้านนี้กำลังมีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมและกำลังถูกพัฒนาจากหน่วยงานหลาย ๆ ฝ่าย ทั้งหน่วยงานของรัฐและหน่วยงานเอกชน

ทำให้ระบบการถ่ายทอดความรู้ ค่านิยมและทักษะในอาชีพแตกต่างไปจากเดิมและมีผลต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชนด้วย

การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน

เริ่มแรกผู้วิจัยและเพื่อนได้เข้ามาฝึกหัดทำวิจัยที่ชุมชนบ้านเจดีย์เนิ้ง หมู่ที่ 9 ตำบลบ้านแม อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ ในช่วงเดือนตุลาคม พ.ศ. 2538 ถึงเดือนมีนาคม พ.ศ. 2539 ใช้เวลาเข้าออกในพื้นที่ประมาณ 6 เดือน โดยใช้เวลาเข้าหมู่บ้านประมาณอาทิตย์ละ 1 วัน พบปะพูดคุยกับชาวบ้าน และได้รู้จักคุ้นเคยกับ คุณพ่ออินแก้ว มูลประเสริฐ เป็นลูกจ้างชั่วคราวที่หอสมุดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ซึ่งเป็นคนในหมู่บ้านกิวแลหลวง หมู่ที่ 4 ตำบลยุหว่า อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งอยู่ห่างจากบ้านเจดีย์เนิ้ง ประมาณ 3 กิโลเมตร ผู้วิจัยได้เข้ามาเที่ยวในหมู่บ้านและเห็นบริบทของหมู่บ้าน แล้วประทับใจจึงเริ่มสร้างความคุ้นเคยกับชาวบ้าน

หลังจากผู้วิจัยได้เสนอหัวข้อการทำวิจัยต่อภาควิชาส่งเสริมการศึกษา ผ่านในเดือนมีนาคม 2540 ก็ได้ขอหนังสือแนะนำตัวจากภาควิชาส่งเสริมการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ไปมอบให้ผู้ใหญ่บ้านคือ นายคำผล เผ่นคำ แล้วเข้าบ้านของคุณพ่อพรหม ปึกเป็ง อยู่ที่บ้านกิวแลหลวง ตั้งแต่เดือนพฤษภาคม 2540 จนถึง พฤศจิกายน 2540 รวมเวลาอยู่ในพื้นที่ 7 เดือน

กลุ่มผู้ให้ข้อมูล

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มบุคคลที่เป็นผู้ให้ข้อมูลออกเป็น 3 กลุ่ม

- ผู้นำที่เป็นทางการ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน เจ้าอาวาสวัดประจำหมู่บ้าน ครู เจ้าหน้าที่สาธารณสุข เจ้าหน้าที่เกษตร
- ผู้นำที่ไม่เป็นทางการคือ ผู้อาวุโสในชุมชน
- สมาชิกที่เกี่ยวข้องกับหมู่บ้าน เช่น ผู้ที่ประกอบอาชีพหลักด้านการเกษตรกรรม ผู้ประกอบอาชีพด้านแกะสลักไม้ ผู้ประกอบอาชีพทำลำไยอบแห้ง กลุ่มผู้อยู่ในวัยแรงงาน กลุ่มคนหนุ่มคนสาว กลุ่มสตรี เป็นต้น จำนวน 18 คน

เครื่องมือและเทคนิคในการเก็บข้อมูล

ผู้วิจัยเริ่มศึกษาจากเอกสารข้อมูลของพื้นที่บ้านกิ้วแลหลวง ตำบลยู่หว่า อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ ได้แก่ ข้อมูล จปฐ. กชช.2ค. ข้อมูลแหล่งน้ำ ข้อมูลรายงานแนวทางการพัฒนาการเกษตร ข้อมูลในส่วนนี้ประกอบด้วยข้อมูลแสดงที่ตั้งอาณาเขต การใช้ที่ดิน แหล่งน้ำ สภาพภูมิประเทศ จำนวนครัวเรือน ข้อมูลช่วงอายุ บริการสาธารณสุขอนามัย พื้นฐานเศรษฐกิจ ความรู้และการศึกษา โดยได้จากหน่วยงานราชการเช่น พัฒนาการ เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร เจ้าหน้าที่สาธารณสุขตำบล ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นมาวิเคราะห์และรวบรวมใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในบางส่วนและผู้วิจัยได้สำรวจภูมิประเทศ และทำแผนที่อย่างคร่าว ๆ เพื่อให้ผู้วิจัยสามารถได้เห็นภาพที่ตั้งของหมู่บ้าน เส้นทางคมนาคมของหมู่บ้านและสภาพแวดล้อมของชุมชน

จากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นและสำรวจสภาพทั่วไปของชุมชนที่ได้ศึกษามาส่วนหนึ่งแล้ว ผู้วิจัยพบว่าการศึกษาที่จะได้ข้อมูลภาคสนามที่นำเชื่อถือตามกรอบหรือประเด็นทำการศึกษา ไม่สามารถที่จะใช้เครื่องมืออย่างใดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะได้ จึงได้กำหนดเครื่องมือไว้หลายอย่างเพื่อจะได้นำมาใช้ผสมผสานกันและให้สอดคล้องกันช่วงเวลา โอกาส สถานที่และสถานการณ์ ในขณะที่เข้าไปทำการศึกษาวิจัย ผู้วิจัยได้สร้างเครื่องมือเก็บข้อมูลโดยอาศัยการพูดคุยแลกเปลี่ยนกับผู้รู้คนอื่น ๆ และจากการอ่านงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ทำการศึกษาของบุคคลหลาย ๆ คน ทำให้เกิดแนวความคิดขึ้นในการตั้งคำถามและสร้างเครื่องมือ จากนั้นนำแบบสัมภาษณ์ไปปรึกษาผู้รู้ก่อนเข้าไปศึกษาภาคสนาม

แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง เป็นลักษณะประเด็นคำถามแบบปลายเปิดที่ได้มีการกำหนดหัวข้อที่ศึกษาไว้อย่างกว้าง ๆ ล่วงหน้า และสามารถยืดหยุ่นหรือเปลี่ยนแปลงปรับปรุงคำถามได้ตลอดเวลาทั้งหลังจากที่ใช้สัมภาษณ์แล้วหรือในขณะที่ทำการสัมภาษณ์ เป็นการสัมภาษณ์ที่ไม่ใช่แบบสอบถาม แต่ผู้วิจัยต้องทำความเข้าใจกับคำถามที่ตั้งไว้ก่อน การสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยใช้เป็นลักษณะการพูดคุยกับผู้ให้ข้อมูลโดยให้เป็นอย่างธรรมชาติ ทำให้เกิดความสบายใจต่อผู้ให้ข้อมูลในขณะที่ทำการสัมภาษณ์ซึ่งสามารถได้ข้อมูลในระดับลึก จากการซักถามรายละเอียดในประเด็นที่กำหนดเอาไว้ได้ (ตัวอย่างในภาคผนวก)

การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างนั้นเป็นการสัมภาษณ์ในลักษณะที่จะใช้ร่วมกับการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง จากประเด็นที่ต้องการศึกษาจะตั้งคำถามเพิ่มเติมจากคำตอบที่ได้รับจากผู้ให้ข้อมูลซึ่งเป็นคำถามที่เกิดขึ้นมาในขณะนั้น

การสังเกต แนวทางในการสังเกตเป็นการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและแบบไม่มีส่วนร่วม โดยสังเกตปรากฏการณ์โดยทั่ว ๆ ไป ของชุมชนที่บางอย่างไม่สามารถจะตั้งเป็นคำถามได้ เช่น วิธีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชน ลักษณะความสัมพันธ์ของคนในชุมชนในด้านพิธีกรรมและ กิจกรรมอื่น ๆ เป็นต้น ซึ่งข้อมูลบางอย่างจะได้จากการสังเกต

การสังเกตขณะที่เข้าไปเก็บข้อมูลในหมู่บ้านจะมีกรอบการสังเกตไว้ เช่น จะสังเกตสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น สภาพทั่วไปของหมู่บ้าน ความเป็นอยู่ วิธีชีวิตและพิธีกรรม รวมทั้งพฤติกรรมของบุคคลในหมู่บ้านที่เป็นข้อมูลที่รับกัน เป็นเหตุเป็นผลกัน ซึ่งเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์บางอย่างไม่สามารถให้คำตอบได้จากการสัมภาษณ์ ต้องอาศัยพิจารณาญาณและความรู้สึกที่ไวต่อสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นของผู้วิจัยเอง นอกจากนี้ปรากฏการณ์ที่ได้จากการสังเกต บางอย่างก็นำมาใช้เป็นประเด็นไปสู่การสัมภาษณ์

ปัญหาในการสังเกตแบบมีส่วนร่วมในตอนแรก ๆ ชาวบ้านจะสงสัยว่าผู้วิจัยเป็นใคร มาจากไหน มาทำอะไร หลังจากไปเข้าบ้านอยู่ในชุมชนและได้นำหนังสือแนะนำตัวจากภาควิชาส่งเสริมการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ต่อผู้ใหญ่บ้าน ผู้วิจัยได้ใช้ชีวิตร่วมกับชาวบ้านในชุมชนรวมประมาณ 7 เดือน โดยอาศัยชาวบ้านที่อยู่บ้านใกล้เรือนเคียงเป็นผู้คอยแนะนำให้ชาวบ้านได้รู้จัก เริ่มตั้งแต่ในตอนเข้าไปจ่ายตลาดก็พบปะพูดคุยกับแม่ค้า พ่อค้า และชาวบ้าน ทำให้คุ้นเคยและทักทายปราศรัยกันตามธรรมเนียมของชาวบ้าน ในบางครั้งไปร่วมพิธีงานแต่งงาน งานบวชพระ งานศพ ก็ถือโอกาสสังเกตวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านในชุมชนไปด้วย โดยอาศัยกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักเป็นตัวนำเข้าสู่ชุมชน

การบันทึกข้อมูลภาคสนาม

ผู้วิจัยบันทึกปรากฏการณ์ต่าง ๆ เช่น จากการสังเกต การสัมภาษณ์ การสนทนา การบันทึกย่อแล้วจึงนำมาเรียบเรียงใหม่พร้อมกับทำการวิเคราะห์ข้อมูลไปด้วย นอกจากนั้นมีอุปกรณ์ช่วย เช่น เครื่องบันทึกเสียงและกล้องถ่ายรูป เครื่องบันทึกเสียงใช้เป็นเครื่องมือที่ช่วยบันทึกการสนทนาที่เป็นประเด็นสำคัญ ๆ ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้เพื่อไม่ให้ข้อมูลขาดตกบกพร่อง ในบางครั้งผู้วิจัยไม่สามารถบันทึกเสียงหรือจดบันทึกได้ ผู้วิจัยบันทึกภาพไว้แล้วกลับมาจดบันทึกข้อมูลภายหลังทำให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจนแก่ผู้วิจัยมากขึ้น

การตรวจสอบข้อมูล

ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยนำมาตรวจสอบความถูกต้องโดยใช้การตรวจสอบแหล่งข้อมูล ซึ่งสุภางค์ จันทวานิช (2531, หน้า 128 - 129) กล่าวถึงการตรวจสอบข้อมูลโดยพิจารณาจาก เวลา สถานที่และบุคคลที่ให้ข้อมูลนั้น ๆ ถ้าต่างเวลา ต่างสถานที่ ต่างบุคคล จะได้ข้อมูลที่เหมือนกันหรือไม่ เมื่อได้ข้อมูลที่มีความตรงกันและมีความเชื่อมั่นสมบูรณ์ดีแล้วก็นำมาวิเคราะห์ต่อไป

การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) เป็นการรวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีการสังเกตควบคู่กับการซักถามพร้อมกันนั้นก็ศึกษาข้อมูลจากเอกสารประกอบไปด้วย เมื่อผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลและได้เนื้อหาครอบคลุมประเด็นตามวัตถุประสงค์ที่ทำการศึกษาวิจัยแล้วจึงเขียนรายงานการวิจัยพร้อมกับวิเคราะห์ข้อมูล